

Biskop Atle Sommerfeldt:

VISITASFOREDRAG ENEBAKK - 8. SEPTEMBER 2013

«Et tett østlandsk skogsterreng...»

«Landskapet i trakten er tungt og innestengt, et tett østlandsk skogsterreng, fullt av sagn og eventyr og slekters galskap, all den fascinerende angst og de dulgte hemmeligheter som skjuler seg i skyggen av fjell, trær og tette kratt. I slike skoger glir fantasi og virkelighet side om side som fugler i flokk». Disse ordene om Enebakk tilhører Jens Bjørneboe, som bodde her i bygda på 1960-tallet.

Jeg må nok si at jeg i denne uken har opplevd bygda og folk her preget av det motsatte av tungsinn, galskap og angst, men det karakteristiske landskapet, som Bjørneboe mener er det fremste kjennetegnet på Enebakk, gjenkjennes som raust og vakkert. Det har dannet livsrom og livsgrunnlag helt siden de første menneskene slo seg ned her. Utgravningene på steinalderbosettingen på Durud tyder på at dette skjedde allerede 8000 år før vår tidsregning. Den første enebakking tilhørte derfor noen av de aller første menneskene som kom til Norge etter siste istid. På den tiden var det fiske, selfangst og jakt som skapte livsbetingelsene. Men funnet av en kjerneøks i flint tyder på at de første enebakkingene også ryddet og foredlet skogen.

Landbruk og skogsdrift har vært og er de viktigste næringsveiene i Enebakk. Store gårdsbruk og mange husmannsplasser var den tradisjonelle strukturen med dype forskjeller mellom folk i levekår og sosial status.

Vannveiene gjorde Enebakksamfunnet til et sentralt knutepunkt for handel øst-vest og nord-syd. Øyeren var en sentral ferdselsvei på Østlandet også for pilegrimer på vei til Nidaros. Det tette østlandske skogsterreng, som Bjørneboe omtaler i mytologiske ordelag, var sammen med vannet og elvene en viktig forutsetning for industrieventyret i moderne tid. Etter hvert som teknologien utviklet seg ble det etablert flere sagbruk, blant annet i Tangenelva. Og ved Ekeberg gård drev Holm Jølsen fra 1860 av, ulike former for industrivirksomhet basert på skogsdrift - blant annet fyrstikkfabrikk, treoljeproduksjon og sagbruk - inntil forutsetningene for å drive industri i stor skala i Enebakk falt bort på slutten av 1800-tallet. Helt fra den tiden har Enebakk vært en kommune som har bosatt innflyttere med arbeid i eller utenfor lokalsamfunnet.

Disse elementene – skog, vann og landbruk – preger fortsatt lokalsamfunnet og danner også i dag rammene for liv, arbeid og rekreasjon, også for de 70 % av arbeidstakerne som jobber utenfor kommunen.

I før-kristen tid var det vanlig å knytte ofringssteder og respekten for de døde geografisk sammen. Stedet der gården Torshov ligger ved Øyerenes bredder, bekrefter denne eldgamle tradisjonen om den nære sammenhengen mellom helligstedet og gravene. Denne tradisjonen ble videreført etter kristningen av Norge da kirken og kirkegården ble lokalsamfunnets nye helligsted. Sannsynligvis ble det anlagt gravplass ved kirken i Enebakk fra den ble tatt i bruk

på 1100-tallet. Siden den gang har kirken ligget på dette stedet og gitt familier og lokalsamfunn kontinuitet, identitet og tilhørighet. Et talende eksempel på kirkehusets rolle som bygdas samlingssted er nisjen i muren på venstre side utenfor hovedinngangen. Her la sendebudene fra konge og biskop sine budstikker, og de ble siden lest opp av presten i kirken eller på kirkebakken. Kirken var det sentrale samlingspunktet i bygda.

Kirken – en sentral identitetsbærer

Lokalsamfunnet har endret seg, men kirkestedet som enebakkings sentrale religiøse helligsted har eksistert gjennom alle omskifteligheter. Døpefonten i Enebakk kirke, der foreldre siden 1100-tallet og like til i dag har båret sine barn til Kristus i dåpen, gjør den til Enebakksamfunnets fremste kontinuitetsbærer. En av kirkeklokkene som kalte oss til gudstjeneste i dag, har gjort dette siden tidlig middelalder. I kirkerommet kan vi feste våre øyne på det samme krusifikset som middelalderens mennesker, og som har anskueliggjort for generasjoner hva som er kirkens og troens grunnlag og sentrum: den korsfestede og oppstandne Jesus Kristus. I altertavlen og på prekestol uttrykkes både renessansen og barokkens kunstneriske idealer og gir 1500-tallet og 1600-tallets enebakkinger et fotavtrykk i rommet.

Dette er tydelige vitnesbyrd om kirkens tilstedeværelse i bygdefolkets liv. Men kirken er ikke et museum som bygdefolket en gang i tiden hadde en tilhørighet til. I dag er 78 % av befolkningen her i Enebakk og Mari sokn **medlemmer** i Den norske kirke. Det er 8214 mennesker. **Dåpstallene** har vist en markert økning de siste fem årene og i 2012 ble 78 % av antall fødte båret til dåp. Andelen 15-åringer som blir **konfirmert** i Den norske kirke i Enebakk og Mari er også stabilt med 70 % av årskullet.

Antallet **nattverdgjester** viser en svakt stigende tendens, mens antall **gudstjenestedeltakere** viser noe større variasjon de siste fem årene. Oppslutningen om gudstjenestene kan både stabiliseres og økes. Den nye gudstjenesteliturgien legger til rette for økte deltakelse av kirkens medlemmer i gjennomføringen av gudstjenesten. I biskopens godkjenning av den lokale grunnordning for gudstjenesten i Enebakk og Mari sokn, ble menighetsrådene bedt om å videreutvikle arbeidet med å involvere **medliturger** i gudstjenestefeiringen. Det er gledelig at menighetsrådene allerede er kommet godt i gang med dette arbeidet. Under møtet jeg hadde med frivillige medarbeidere i soknene var det flere som uttrykte at det å være medliturg i gudstjenesten opplevdes som svært meningsfullt. Å involvere flere i korpset av medliturger, og da særlig barn og unge, vil også i fremtiden være en viktig oppgave for kirken her i Enebakk og Mari. Forsøkene med å legge til rette for gudstjenester med særpreg, som **ungdomsgudstjenestene** i Mari og **folkedansmessene** i Enebakk som tidligere ble arrangert i samarbeid med Spellemannslaget, er gode tradisjoner som gir hovedgudstjenesten variasjon innenfor grunnordningen og rom for mer frie gudstjenesteformer.

Enebakk tilhører ett av de tre prostiene som ennå ikke har fått tildelt **trosopplæringsmidler**. Spørsmålet er ikke om Nordre Follo prosti blir tildelt midler, men *når* det skjer. I påvente av midler har derfor frivillige i menigheten samlet inn penger for å finansiere kateket, i et spleiselag med kommunen og bispedømmerådet. Det barne- og ungdomsarbeidet som kateket

og undervisningsprest organiserer sammen med en rekke frivillige medarbeidere - og på flere aktiviteter i samarbeid med Misjonssambandet, KRIK, KFUK-KFUM og pinsemenigheten - er imponerende. Nå er det viktig at diskusjonene går videre i menighetsrådet slik at trosopplæringsplanen videreutvikles med tanke på gode breddetiltak i god balanse opp mot det kontinuerlige arbeidet. Det er lagt et godt grunnlag for å komme raskt i gang når trosopplæringsmidlene tildeles. Jeg vil oppfordre dere til fortsatt å stimulere til givertjeneste til både barne- og ungdomsarbeid, trosopplæring og diakoni også når trosopplæringsmidlene er på plass.

Det finnes ingen kristen kirke uten **diakoni**: Omsorg for mennesker og skaperverk slik at nestekjærligheten leves ut ved å utvikle fellesskap, et rettferdig samfunn og vern om skaperverket. Kirken i Enebakk og Mari har et diakoniutvalg som organiserer frivillige til diakonal innsats for barn, unge og eldre. Kirkens Nødhjelps fasteaksjon gjennomføres også årlig som en del av konfirmantopplegget, og trosopplæringens mange arenaer er viktige diakonale arenaer for familiene.

Kirkegårdsarbeiderne utfører en betydelig diakonal tjeneste ved å være tilstede for de mange som oppsøker kirkegårdene. **Kirkegårdene** er velstelte og bidrar til å gi en verdig ramme til pårørende som oppsøker kirkegårdene i sorg og savn. Mange gjør også et stort uorganisert diakonalt arbeid ved å gi omsorg til medmennesker som man møter på sin vei; naboer, venner, arbeidskolleger og familie.

Dette gode diakonale arbeidet bør danne grunnlaget for at menighetsrådene starter å utvikle en **diakoniplan** i tråd med Kirkemøtets vedtatte Plan for diakoni. Planen må søke å besvare hvordan kirken kan bidra med i utviklingen av bygdene. Lokalsamfunnet har gjennom sine politiske tillitsvalgte identifisert prioriteringer som kirken i Enebakk og Mari kan bidra til å løse og sørge for at flertallet aldri overser sårbare mennesker og de som ikke henger med i vår tids beinharde effektivisering og konkurranse. Hvilke menneskelige og økonomiske ressurser kan vi stimulere og mobilisere til å løse disse oppgavene?

Kirken i Enebakk er godt synlig i det offentlige rom ved et utmerket **menighetsblad**, fin **hjemmeside** og levende samarbeid med Enebakk Avis. Bruken av sosiale medier i kommunikasjonen med ungdom er godt sett og vil etter hvert naturlig utvides til eldre generasjoner som også blir mer og mer aktive på Facebook. De fine publikasjonene ved jubileet til Enebakk kirke og Mari kirke er et flott tilskudd til bygdas identitetsdanning.

Kirkens samhandling med kommunen

Kirken både vil og skal være med i det spennende arbeidet med fortsatt å skape et livskraftig og bærekraftig lokalsamfunn for kommende generasjoner. Befolkningens tillitsvalgte i kommunestyre og administrasjon har godt forankrede visjoner for Enebakksamfunnets framtid. Det har i det hele tatt vært gledelig å merke den gode dialogen mellom kommunen og menighetens tillitsvalgte og ansatte her i Enebakk. Relasjonen kommer konkret til uttrykk i den gode tradisjonen med at ordføreren sitter i fellesrådet og har manifestert seg i de mange gode samtalene jeg har hatt i løpet av denne visitasen.

Siden forrige visitas i 2004 har Enebakk kirke blitt fullstendig renovert utvendig, og fremstår i dag som et praktfullt kirkebygg. Mari kirkegård ble utvidet i 2010, og sammen med den nye og funksjonelle driftsbygningen er Mari sokn godt rustet til å møte fremtidens utfordringer. Mari kirke har gjennomgått en flott oppussing takket være en testamentarisk gave – i god tradisjon fra den gangen kirken ble bygget av bygdefolket i kombinasjon med en raus gave. Når kirken nå er rustet til å bruke elektronisk musikk, fremstår den som et anvendelig og relevant kirkebygg, sammen med det fine menighetshuset bygget på dugnad.

Som mange andre kommuner i bispedømmet gjennomgår også Enebakk et lite hamskifte. Den tradisjonelle næringsstrukturen er i rask endring og **befolknings sammensetningen** finner nye tyngdepunkter. Mens Kirkebygda var det naturlige sentrum for tidligere generasjoner, er det Ytre Enebakk og Flateby som nå opplever den største befolkningskonsentrasjonen. Dette stiller både kommune og kirke overfor store utfordringer i fremtiden. Enebakk vil i økende grad i årene som ligger foran fremstå som en kommune som er geografisk og befolkningsmessig delt. Noen har bodd i kommunen i generasjoner, mens en stadig større gruppe vil etablere seg i kommunen som innflyttere. I det perspektivet blir kirken som stedegen institusjon viktig for røtter, identitet og inkludering i det nye Enebakk.

I kommunens planer er det **Flateby** som vil få den sterkeste befolkningsveksten de nærmeste ti årene, med et planlagt utbyggingstempo på rundt 150 boenheter i året. Kommunen vil legge til rette for at det skal oppføres et kjøpesenter i nærheten av utbyggingsområdet, og har allerede vedtatt at det skal bygges gravplass på Flateby. Stadig flere får sin identitet og røtter knyttet til denne delen av kommunen, og det er derfor viktig at kirken tenker strategisk om sin tilstedeværelse på Flateby.

I flere årtier har det pågått et omfattende arbeid for å få reist **kirke på Flatby**. Jeg registrerer at kommunens økonomiske midler er begrenset, og at planene om et kirkebygg derfor ikke er realiserbare. Det er derimot gledelig at kommunen har bidratt til å renovere Normisjons gamle bedehus slik at befolkningen på Flateby nå har fått et menighetshus til gudstjenester og andre typer arrangementer for barn og unge. Det var flott å være med på «Etter skoletid» og oppleve at menighetshuset var fullt av 5.-7.klassinger. Det er svært gledelig at investeringen i alter, døpefont og prekestol av god kvalitet har gjort at befolkningen har begynt å bruke rommet til barnedåp.

Dette viser at det er behov for å fortsette å utrede alternativer til et kirkebygg, for slik å sikre kirkelig betjening for befolkningen på Flateby. Kommunens planer om senterutvikling og vedtak av ny gravplass, legger gode rammer for et identitetsbygg med et sakralt rom for kirkelige seremonier og tilstøtende lokaler for livssynsåpne aktiviteter. Når planene skal utvikles videre vil det være viktig å tenke kvalitet, innenfor de rammes som gis. Jeg kommer med spenning til å følge prosessen videre og vil bidra med innspill og synspunkter på et tidlig tidspunkt.

Det er etablert en god samhandling mellom **kirken og helse- og omsorgstjenesten** i kommunen, der prestene er en naturlig del av arbeidsfellesskapet på sykehjemmene. Som en del av samhandlingsreformen i helsevesenet har Helsedirektoratet i sine retningslinjer nå presisert at alle mennesker har rett til religionsutøvelse. I dette ligger ikke bare religionsfrihet, men også det at alle har rett til å praktisere sin religion. Det er det offentliges ansvar – i dette tilfelle kommunens – å legge forholdene til rette for at så skjer.

Derfor er det svært viktig at helsetjenesten utarbeider gode rutiner når mennesker registreres som tjenestemottagere på sykehjem, hjemmetjenester og bofellesskap, slik at deres tilhørighet til kirke- eller trossamfunn blir registrert og deres tros- og livssynssamfunn varsles. Religionsutøvelse ytrer seg først og fremst i handlinger og ritualer og dernest i meninger og livssyn. Når kognitive evner svekkes, øker derfor også behovet for religiøse handlinger. Siden de aller fleste som bor på helseinstitusjoner er medlemmer av Den norske kirke, er det naturlig at kirken har en sentral rolle når kommunen skal legge til rette for dette. **Samhandlingsreformen** understreker behovet for økt samhandling mellom kommunens virksomheter og andre aktører i lokalsamfunnet. Her ligger det altså vel til rette for å utvikle en sterkere samhandling mellom kirke og kommune.

Dette er en utfordring som ikke bare gjelder Enebakk, men hele bispedømmet. Vi er nå i ferd med å utvikle prosjekter slik at samhandlingen mellom kirken og helse- og omsorgssektoren i kommunen tilpasses de nye utfordringer og muligheter som samhandlingsreformen gir. Den høye grad av bevissthet som jeg har registrert hos helse- og omsorgstjenesten om å arbeide ut fra et helhetlig menneskesyn, danner grunnlag for en god dialog fremover.

Kirken og skolen har gjennom mange år hatt et tett og godt samarbeid. Skolegudstjenester i forbindelse med julehøytiden og kirkebesøk i forbindelse med «Den kulturelle skolesekken» er godt etablerte ordninger. I møtet jeg hadde med rektorene registrerte jeg med interesse deres vurdering av at RLE-faget har blitt et stadig mer populært fag både blant lærere og elever. I tillegg til at faget formidler kjernekunnskap viser lærernes erfaringer at faget også åpner et bredere rom for å diskutere og samtale om eksistensielle problemstillinger. Den timelange spørretimen på Enebakk ungdomsskole bekreftet dette. Det er en viktig dimensjon ved en kunnskapsbasert skole, som også kirken kan bidra inn i. Kirken bør derfor i samarbeid med skolene videreutvikle den allerede eksisterende samarbeidsplanen med sikte på å konkretisere samarbeidsprosjekter innenfor RLE-faget, andre skolefag, lokalhistorie og arkitektur samt visjonen om å danne «gagns menneske» med sentrale verdier som inkludering, respekt for andre, evne til samhandling, nestekjærighet og solidaritet.

Et åpenbart samarbeidsområde vil være det imponerende arbeidet kommunen driver gjennom «**Prosjekthuset**» med fokus på levende læring og mestringsfølelse som grunnlag for motivasjon til videre skolegang. På gravplassene og i kirkebyggene ligger det vel til rette for spennende historietimer!

Kommunen valgte i sin tid Enebakk kirke som tusenårsstedet, og fremhever kirken som «kommunens smykke». Akustikken i kirken er fortsatt i toppklasse for akustisk musikk og det

musikalske tilbudet kan utvides, samtidig som investeringen i Mari kirke gjør den egnet til elektroniske musikalske uttrykk.

Men Enebakk er også rikt på andre **kulturuttrykk**, både innen litteratur og bildende kunst. Det var flott å få en omvisning og orientering om Ragnhild Butenschøns inntrykksfulle skulpturer som har gledet mennesker langt utenfor Enebakks grenser. Enebakkeforfatter Ragnhild Jølsens sterke kvinneskildringer sjokkerte samtiden på begynnelsen av 1900-tallet. Bygdas Erling Enger var en kunstner av nasjonalt format, og flere av hans motiver fra hjembygda henger i dag på Nasjonalgalleriet. Gjennom de permanente utstillingene av Engers og Butenschøns kunst på Det gamle herredshus, har Enebakk forvaltet sin kulturelle arv godt. Det kan være naturlig å forsterke bevisstheten om den rike kulturelle arven i denne bygda, gjennom å videreutvikle et større konsept som i tillegg til kunstutstillingene også inkluderer en omvisning i Enebakk kirke og på gravplassen.

Under Bygdedagen i går fikk jeg et levende møte med bredden i forenings -og kulturlivet inkludert de politiske partiene. Husflidslag, visesang, trekkspillmusikk, dansegrupper, Motorklubb og veteranbilforening var noen av dem som møtte meg med engasjerte mennesker. De aller fleste av dem er medlemmer i Den norske kirke og bidrar slik til å leve ut kirkens verdier i Enebakk slik at bygda blir et godt sted å bo. Jeg er glad for det samarbeidet som finner sted mellom menighetsrådene og disse foreningene og håper det blir utviklet videre i årene fremover.

Stab, råd og utvalg

Kirken i Enebakk og Mari fremstår som veldrevet og med et godt klima mellom ansatte og råd. Alle ansatte gjør en stor innsats og fremstår som en reflektert og dedikert stab. Jeg vil takke alle dere som har nedlagt et betydelig arbeid med denne visitasen og gjort den til en minneverdig opplevelse for meg.

Menighetsrådene og fellestrådet virker godt rustet til å ta tak i de strategiske utfordringer som ligger i de mange mulighetene kirken har i fremtidens Enebakk. Jeg vil oppfordre dere til tydelig å fremstå som Den norske kirkes ledelse her i Enebakk og Mari, og i god samhandling med prostens vurdere både endringer og utvikling. En av de tingene dere bør se nærmere på er hvordan barne- og ungdomsarbeidet kan få en tydeligere forankring i menighetsrådene, og gi ungdommene det handlingsrommet de trenger for i enda sterkere grad å forme kirkens virksomhet som sin.

Dersom samhandlingen mellom kirke og kommune skal utvikles videre, bør det avholdes minst ett møte i året mellom fellestrådet med kirkeverge, sokneprester og kommunens politiske og administrative ledelse, for å identifisere gjensidige behov og løsningsmuligheter. Et slikt møte må komme i tillegg til regelmessige møter mellom kirkeverge og kommunens administrative ledelse og et årlig budsjettmøte.

Utblick

I møtet med denne bygda, hvor primærnæringene tradisjonelt har stått sterkt, kom jeg til å tenke på den australske bonden som hadde enorme beiteområder for sine mange tusen sauer. En journalist mente at dette måtte kreve mange kilometer med gjerder for å holde orden på flokken. ”Jeg har ingen gjerder, bare gode vannhull”, svarte bonden

Dette er et meget godt bilde på det som er kirkens primære oppgave i vårt folk, også i tjeneste for befolkningen her i Enebakk og Mari. Kirken skal ikke sette opp gjerder, men skape gode vannhull for menneskene som bor her. I gudstjenesten i kirkerommet skapes det et fortettet møtested mellom himmel og jord, fortid og nåtid, der vi inviteres inn i Guds fremtidsvisjoner for mennesket. Det dypeste vannhullet finner vi i døpefonten, der mennesker her i lokalsamfunnet forenes med den korsfestede og oppstandne Jesus Kristus. Ved nattverdbordet får mennesker næring og styrke for det livet som leves her og nå, og blir stadfestet i håpet om det evige liv. I forkynnelsen av evangeliet får mennesker hjelp til å leve sine liv i lys av troen, håpet og kjærligheten - og gjennom kirkens diakonale virksomhet blir mennesker omsluttet av Guds kjærlighet, som overgår all forstand.

Å skape gode vannhull for menneskene som bor her i Enebakk og Mari sokn, er summen av kirkens oppdrag. Bare slik kan kirken i fremtiden fortsette å skape tro og identitet i menneskers liv, slik den har gjort det i 1000 år. Må Gud fortsette å velsigne dere i det oppdraget!

Fredrikstad 8.september 2013

Biskop Atle Sommerfeldt